POCITY, POSTOJE A OBAVY STUDENTŮ UČITELSTVÍ V INKLUZIVNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

FEELINGS, ATTITUDES AND CONCERNS OF STUDENTS OF TEACHING IN INCLUSIVE EDUCATION

Veronika Bačová[1]

[1] Katedra preprimární a primární pedagogiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

Abstrakt

Příspěvek představuje výzkumné šetření zabývající se pocity, postoji a obavami studentů Univerzity Karlovy v oblasti inkluzivního vzdělávání. Rámec šetření vychází z výsledků zahraničních výzkumů, které ukazují na propojenost pocitů, postojů a obav učitele a kvality inkluzivního vzdělávání. Cílem šetření bylo zkoumání uvedených proměnných studentů oboru Učitelství pro 1. stupeň ZŠ, jakožto budoucích učitelů majících vliv na kvalitu vzdělávání. Základním nástrojem šetření se stal standardizovaný dotazník SACIE – R následně vyhodnocený faktorovou analýzou. Výsledky ukazují neutrální postoje studentů s řadou zásadních obav, které vyplývají z nedostatečné praxe a limitujících znalostí o inkluzivním vzdělávání.

Klíčová slova: *inkluzivní vzdělávání; základní škola; příprava budoucích učitelů*

Abstract

The paper presents a research survey dealing with the feelings, attitudes and corncers of Charles University students in the field of inclusive education. The survey is framed by the results of previous international research, which show the interconnectedness between the feelings, attitudes and concerns of teachers and the quality of inclusive education. The aim of the survey was to examine these variables in students of the Primary School Teacher Training, as future teachers with an impact on the quality of education. The basic tool of the survey was a standardized SACIE-R questionnaire, subsequently evaluated by factor analysis. The results show students' neutral attitudes coupled with a number of fundamental concerns stemming from insufficient practice and limited knowledge of inclusive education.

Keywords: *inclusive education; primary school; teacher training*

1 ÚVOD

Problematika inkluzivního vzdělávání je nedílnou součástí odborné diskuse, která se od jeho zavedení dostává stále hlouběji a zkoumá jednotlivé jevy a prvky tohoto procesu. Jedním z klíčových prvků celého procesu inkluzivního vzdělávání je bezesporu učitel, který rozhoduje o skutečnosti, do jaké míry bude výuka v heterogenní třídě pro žáky efektivní a kvalitní. K tomu je důležité pochopení samotného učitele, jeho postojů, obav a pocitů, a to ještě dříve, než se vydá do praxe, konkrétně je nutné začít chápat vnitřní svět již při samotné učitelské přípravě.

2 TEORIE

Pochopení postojů učitelů k inkluzivnímu vzdělávání a identifikace jejich obav patří k zásadním ukazatelům úspěšné realizace inkluzivního vzdělávání. Veškeré učitelovi dosavadní zkušenosti a znalosti se žáky se speciálně vzdělávacími potřebami určují jeho postoj a ovlivňují míru jeho obav.

Pokud se budeme věnovat učitelovým obavám a jeho postojům můžeme dojít ke zlepšení vzdělávacího prostředí. Učitelé s obavami a negativním postojem mohou volit takové výukové strategie, které ve svých třídách podporují spíše vyloučení než inkluzi (Sharma, Forlin & Loreman, 2008; Symeonidou & Phtiaka 2009). Avšak učitelé, kteří zastávají pozitivní postoje k inkluzi mají tendenci používat vyučovací strategie, které jim umožňují přizpůsobit se individuálním rozdílům (Campbell, Gilmore & Cuskelly, 2003).

V České republice patří téma inkluzivního vzdělávání mezi aktuální. Postoji a obavami českých učitelů se zabývalo šetření Strakové, Simonové a Friedlaenderové (2019). *Výsledky tohoto šetření ukazují,* že se stále nedaří získat učitele pro myšlenku začlenění žáků se znevýhodněním. Naopak u zhruba pětiny učitelů došlo ke změně postojů – k nevyhraněnosti. Celkově však šetření ukazuje zhoršení postoje učitelů k inkluzivnímu vzdělávání a synchronně se zavedením inkluzivního vzdělávání na českých školách, se zvýšila nejistotu učitelů ve vztahu k celkovému vzdělávacímu systému. Proto je právě nezbytné v prostředí českého školství podporovat učitele a pracovat na jejich transformaci o smýšlení o inkluzivním vzdělávání, a to již v období jejich profesní přípravy.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Pro studii byl zvolen kvantitativní výzkum s metodou zadávání standardizovaných dotazníků. Dotazníky obsahovaly evaluační nástroj *Sentiments,*

Atitudes and Concerns about Inclusive Education Revised čítající 15 položkovou stupnicí rozdělenou do třech dimenzí: pocity, postoje a obavy. Respondent na škále vyjadřuje souhlas/nesouhlas s daným výrokem vztahující se k inkluzivnímu vzdělávání a k postoji vlastního vnímání žáků se speciálně vzdělávacími potřebami (Forlin, Loreman, Sharma, & Earle, 2010). Výzkumný vzorek byl zvolen na základě záměrného výběru. Podstatnými znaky, na základě kterých byl vzorek vybrán, se rozumí: studenti Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, Učitelství pro 1. stupeň jako studijní obor a studenti 1. ročníku studia, 3. ročníku studia a 5. ročníku studia. Jednotlivé skupiny studentů byly vybírány záměrně s ohledem na jejich možnou zkušenost/nezkušenost a možnost vyhraněného postoje k inkluzivnímu vzdělávání: u studentů 1. ročníku se předpokládala nízká zkušenost s inkluzivním vzděláváním, s tím nevyhraněný postoj (postoj přejímaný z velké míry laické veřejnosti); u studentů 3. ročníku se předpokládá, že jsou schopni rozeznat svůj postoj a obavy ze zkušeností z výuky na fakultě a na fakultních školách; u studentů 5. ročníku se předpokládá schopnost argumentace svého postoje a zároveň připravenost na práci v heterogenní třídě, ale zároveň může růst šíře obav, popř. obavy eliminovat, díky profesní přípravě. Dotazník byl zaslán celkově 54 studentům, s návratností 40 dotazníků. Pro analýzu získaných dat (n = 40) bylo zvoleno statické zpracování dotazníků, konkrétně faktorová analýza. (Tabachnick & Fidel, 2007).

4 VÝSLEDKY

V první části dotazníkového šetření zabývajícího se zkušenostmi studentů a jejich povědomí o inkluzivním vzdělávání výsledky ukazují, že studenti v 62 % neprošli kurzem v rámci svého studia zaměřeným na inkluzivní vzdělávání či kurzem zaměřeným na vzdělávání žáků se SVP. 38% studentů uvedlo, že určitým typem kurzů prošlo. 76% studentů uvedlo, že se nezajímají o problematiku inkluzivního vzdělávání a 72% studentů nemá žádné zkušenosti s výukou v heterogenní třídě.

Pocity: V oblasti pocitů výsledky ukazují neutrální až kladné nastavení studentů k žákům se SVP i celkově k osobám s postižením. Odpovědi respondentů se pohybovaly na škále značně shodně bez velkých rozptylů.

Postoje: K inkluzivnímu vzdělávání studenti zastávají neutrální postoj, i když reakce na některé výroky jsou ve značném rozptylu a jeví se tak postoje jako individuální ke každému studentovi.

Obavy: Mezi studenty převládají stálé obavy zejména obavy z možného vzrůstajícího stresu, pracovního zatížení a mezi jednoznačně největší obavy patří nedostatečné znalosti a dovednosti při vzdělávání žáků se SVP.

Při srovnání s výzkumem Strakové, Simonové a Friedlaenderové (2019) zabývajícím se stejnou problematikou v České republice, nedochází k žádoucímu progresu, který je však pro rozvoj kvalitního inkluzivního vzdělávání žádoucí. Značné rozdíly lze pozorovat při srovnání se zahraničními výzkumy využívající vybraný evaluační nástroj *Sentiments, Atitudes and Concerns about Inclusive Education Revised*. Jmenujme například výsledky výzkumu Aiella (2017) ukazující velmi pozitivní postoje italských studentů učitelství k inkluzivnímu vzdělávání bez ohledu na míru nutné podpory ve vzdělávání. Poon (2016) naopak ve výzkumu ukazuje neutrální až negativní postoje studentů. Evaluační nástroj tedy ukazuje variabilitu postojů učitelů a studentů k inkluzivnímu vzdělávání.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Je nutné zvýšit povědomí o inkluzivním vzdělávání a zvýšit podporu studentů učitelství. Z výsledků je patrné, že studenti nesou všeobecné očekávání, které se odráží v oblasti pocitů, pokud však jde o jejich osobní názory (obavy a postoje) ukazuje se, jak velmi odlišné vnímání v těchto oblastech mají. Proto je důležité soustředit se na eliminaci obav a měnit postoje, právě díky příkladům tzv. dobré praxe a obklopit studenty inkluzivním vzdělávání co nejdříve, plně a se systematickou podporou, stejně tak jak to ve své publikaci uvádí Forlin (2010). Včetně kladení důrazu na profesionalitu této profese, tj. být v dění současných výzkumů a legislativy, kterým studenti dle odpovědí nevěnují značnou pozornost. V českém školství tato problematika ukazuje na nutnou celkovou revizi vzdělávání budoucích učitelů, která do teď stále, jak vyplývá ze šetření, nereaguje na aktuální potřebu ve vzdělávání. Obdobně tomu je však i v zahraničí, proto je tedy nutné globálně se zabývat rozvojem postojů studentů i učitelů.

6 LITERATURA

Ailleo, P. (2017). A study on Italian teachers' sentiments, attitudes and concerns towards inclusive education. *Formazione Lavoro Persona*, 7 (20), 10–24.

Campbell, J., Gilmore, L., & Cuskelly, M. (2003). Changing student teachers' attitudes towards disability and inclusion. *Journal of Intellectual and Developmental Disability,* 28(4), 369–379.

Forlin, C. (2010). *Teacher Education for Inclusion: Changing Paradigms and Innovative Approaches.* Routledge.

Forlin, C., Loreman, T., Sharma, U., & Earle, C. (2010). The Sentiments, Attitudes, and Concerns about Inclusive Education Revised (SACIE-R) Scale for Measuring Pre-Service Teachers' Perceptions about Inclusion. *Exceptionality Education International*, 21(3), 50–65.

Poon, K. K. (2016). Factors associated with staff perceptions towards inclusive education in Singapore. *Asia Pacific Journal of education*, 36, 84–97.

Sharma, U., Forlin, C., & Loreman, T. (2008). Impact of training on pre-service teachers' attitudes and concerns about inclusive education and sentiments about persons with disabilities. *Disability & Society,* 23(7), 773–785.

Straková, J., Simonová, J., & Friedlaenderová. *(2019).* Postoje odborné a laické veřejnosti k inkluzivnímu vzdělávání v kontextu obecných postojů k vnější diferenciaci. *Studia paedagogica, 24* (1), 79–106.

Symeonidou, S., & Phtiaka, H. (2009). Using teachers' prior knowledge, attitudes and beliefs to develop in-service teacher education courses for inclusion. *Teaching & Teacher Education, 25*(4), 543–550.

Tabachnick, B.G. & Fidell L.S. (2007). *Using multivariate statistics.* Pearson Education.